

Z tego podłoża uwielbienia i nadziei wyrosły *Godzinki*. Forma i rozwój języka sakralnego, ukształtowanego przez przeszło tysiącletnią tradycję Kościoła, są w nich szczególnie widoczne.

Kraków

MARIA KARPLUK

Ks. Adam Durak SDB

TEKSTY EUCHOLOGIJNE JAKO ŹRÓDŁO TEOLOGICZNE (euchologia liturgiczna)

Temat: „Teksty euchologijne jako źródło teologiczne”, jest pierwszą częścią ogólnego tematu pt. „Euchologia liturgiczna”, zaproponowanego nam przez organizatorów tego naukowego spotkania. W drugiej części tego ogólnego tematu, zostaną omówione: „Zasady interpretacji tekstów euchologijnych”.

M. Augé, klaretyn, od wielu lat wykładający „Principi di metodologia liturgica” w Papieskim Instytucie Liturgicznym w Rzymie stwierdza, że „naukowa funkcja liturgiki polega na teologicznej refleksji życia liturgicznego Kościoła, dokonującego się według znanych nam principiów, wypływających ze stałej struktury Kościoła, a także częściowo z teologicznej analizy jego różnych sytuacji historycznych...”¹. Twierdzenie to, poparte dodatkowo opinią H. Renningsa², pozwala nam przyjąć za M. Augé, że możemy mówić „o dwóch różnych a wzajemnie uzupełniających się aspektach wiedzy liturgicznej, a z tych samych racji o metodzie i technice naukowej pracy liturgicznej..., tzn.: o metodologii liturgicznej, która jest głównie hermeneutyką rzeczywistości liturgicznych przeżywanych w Kościele; i o metodologii liturgicznej, która jest zasadniczo kryterium reformy i twórczości liturgicznej”³. Omawiając temat: „Teksty euchologijne jako źródło teologiczne”, jesteśmy zainteresowani bardziej aspektem pierwszym, który zawiera w sobie hermeneutykę tekstów liturgicznych i obejmuje studium tekstów euchologijnych.

¹ Por. M. Augé, *Principi di interpretazione dei testi liturgici*, w: Pr. zb., *La liturgia momento nella storia della salvezza*, Anàmnesis 1, Torino 1974, s. 159.

² Por. H. Rennings, *Obiettivi e compiti della scienza liturgica*, Concilium 5 (1969) 2, 150.

³ Por. M. Augé, *Principi di interpretazione...*, dz. cyt., s. 159.

1. CO TO JEST EUCHOLOGIA?

Słowo „euchologia” jest neologizmem, utworzonym z dwóch greckich słów: *euché* = modlitwa, i *logos* = mowa, przemówienie, albo treść (modlitwy)⁴. Nic więc dziwnego, że w wielu słownikach, nawet liturgicznych, euchologia nie istnieje jako hasło oddzielnie opracowane⁵.

W *Nuovo dizionario di liturgia*, pod hasłem „eucologia”, autorstwa M. Augé, znajdujemy prawie identyczną definicję euchologii, jaką 20 lat wcześniej w swoim art. podał A. Triacca tj., że „Euchologia jest dyscypliną liturgiczną, która obejmuje studium modlitw i zajmuje się prawami, jakie rządzą ich formułowaniem”⁶. Można by powiedzieć, że stanowi próbę zrozumienia znaczenia poszczególnych modlitw i ich wymowy teologiczno-liturgicznej w kontekście sprawowanej liturgii. Dodajmy tu jeszcze, że rozróżnia się euchologię mniejszą i większą. Do euchologii mniejszej zaliczamy zbiór takich modlitw jak np.: kolekta, modlitwa nad darami, modlitwa po komunii, modlitwa błogosławieństwa nad ludem, itp. Natomiast do euchologii większej zalicza się takie modlitwy jak: prefacje, modlitwy eucharystyczne, uroczyste błogosławieństwa, po prostu modlitwy bardziej kompleksowe. Chociaż prawdą jest, że w każdym formularzu liturgicznym możemy wyróżnić euchologię mniejszą i większą, to kryteria metodologiczno-liturgiczne ustala się do każdego studium osobne. Najlepiej widać to na różnych przykładach tego rodzaju studiów. Mamy tu na myśli nie tylko autorów zagranicznych jak: A. M. Triacca, M. Augé, F. Nakagaki, B. Botte, V. Raffa, R. Falsini, L. Eizenhöfer⁷, czy ostatnio wydaną bardzo ciekawą pozycję C. Maggioni⁸, ale również liturgistów polskich jak: M. Adaszek, St. Czerwik, A. Durak, J. Janicki, K. Konecki, F. Krasoń, K. Mańkowski, J. Miazek, i inni⁹.

⁴ Słowo „logos” ma wiele znaczeń, wskazane przez nas wydaje się być treściowo najbliższym, por. *Słownik grecko-polski* pod red. Z. Abramowiczówny, Warszawa 1962, ss. 43—46.

⁵ Por. np. wyd. przez J. G. Davies, *A dictionary of liturgy and worship*, London 1978; *Enciclopedia Liturgica* (a cura di R. Aigrain), Alba 1957; czy przetłumaczony na język polski, *Maty słownik liturgiczny*, R. Bergera, Poznań 1990 r.

⁶ Por. M. Augé, *Eucologia*, w: *Nuovo dizionario di liturgia*, (a cura di) D. Sartore e A. M. Triacca, Roma 1984 = NDL, s. 509; A. M. Triacca, *Creatività eucologica: Motivazioni per una sua giustificazione teorica e linee pratiche metodologiche*, EL 89 (1975) 101; por. także A. Bergamini, *Eucologia*, w: *Enciclopedia di pastorale*. Liturgia, (a cura di E. Costa), Casale Monferrato 1988, t. 3, ss. 76—83.

⁷ Tytuły ich studiów, por. w: NDL, w przypisach do hasła „eucologia”, ss. 518—519.

⁸ C. Maggioni, *Annunciazione...*

⁹ Por. M. Adaszek, „*Ecce prandium meum paravi, venite ad nuptias*” (Mt 22, 1—14). *I temi teologici spirituali e catechetici del Convitio*

2. TEKSTY EUCHOLOGIJNE JAKO ŹRÓDŁO TEOLOGICZNE

Klasyczny podział źródeł liturgicznych wyróżnia pięć zasadniczych działów: świat religii naturalnej, Pismo Święte, Ojców Kościoła, sobory, księgi liturgiczne¹⁰. Wszystkie źródła wymienione wcześniej, z wyjątkiem ksiąg liturgicznych, od strony naukowej interesują nie tylko liturgikę, ale różne dyscypliny teologiczne. Księgi liturgiczne zaś, a zwłaszcza teksty euchologicjne, wchodzące w dynamiczny kompleks celebracji, są ogromnie cennym źródłem badań dla liturgii.

a. Teksty euchologicjne

Posługując się uproszczoną definicją można powiedzieć, że teksty euchologicjne, są liturgicznymi formułami chrześcijańskiej modlitwy. Z takich tekstów i historyczno-doktrynalnego kontekstu, możemy wydobyć wielkie bogactwo celebrowanego Misterium i odczytać głębokie treści kultu chrześcijańskiego, tego ogromnego dziedzictwa tradycji Kościoła, do którego nieustannie trzeba się odwoływać, jeśli chcemy znać autentyczną myśl liturgii i przeżywanych w niej rzeczywistości.

Kościół od samego początku otaczał modlitwę Kościoła wielką troską, dbając o rozwój nowych form modlitewnych i interweniując, na ile to było możliwe i wszędzie tam, gdzie „twórczość liturgiczna” nie spełniała należnych wymogów, czy to pod względem teologicznym czy literackim. Mamy tu na myśli czas Kościoła od drugiej połowy IV w. i dalej, kiedy to kończy się charyzmatyczny okres improwizacji modlitwy liturgicznej, a zaczynają powstawać pierwsze formularze liturgiczne¹¹.

Teksty euchologicjne z jednej strony czerpią inspirację z Pisma Świętego i widać obfity wpływ Słowa na ich redakcję, z drugiej strony, mają swoją szatę literacką własną, nadaną im przez konkretnego, chociaż nie ujawnionego autora. Powstają w określonym czasie i miejscu, co też nie jest bez znaczenia. Trzeba zaznaczyć, że Kościół rozważa misterium Chrystusa bazując właśnie na medytacji Słowa Bo-

---

escatologico (Domenica 28^a „per annum” — Ciclo A), Roma 1983; St. Czerwik, *Prefacja o misteriach Chrystusa w Mszałe Rzymskim Pawła VI. Geneza i teologia*, Warszawa 1984; A. Durak, *L'iniziazione cristiana, mistagogia della carità*, Roma 1982; J. Janicki, *Modlitwy nad darami*, w: Pr. zb., *Mszał księgą życia chrześcijańskiego*, Poznań 1989, ss. 35—70; F. Krasoń, *Per un profilo del „cristiano” dall'eucologia del Sacramentario Veronese*, Roma 1987; K. Mańkowski, *„Fulgur crucis mysterium”. Teologia liturgiczna della celebrazione dell'esaltazione della croce*, Roma 1982; J. Miazek, *La „collecta” del „proprium de tempore” nel „Missale Romanum” di Paolo VI. Avviamento ad uno studio critico — teologico*, Roma 1977.

¹⁰ Por. M. Augé, *Principi di interpretazione...*, dz. cyt., s. 160.

¹¹ Wystarczy tu por. np. historyczny rozwój ksiąg liturgicznych, oraz wypowiedzi na ten temat na wielkich Synodach i Soborach.

zego, a celebrując świętą liturgię, przybliżyła nam jej Misterium także przez wyrażenia biblijne, które odpowiadają swoją formą literacką określone mu czasowi i miejscu powstania, adekwatnym do rozumienia ich przez wiernych. W tym przypadku teksty euchologiczne, w swoim kształcie, języku i tematyce będą jasno wykazywały swą zależność od Pisma Świętego.

Oprócz Pisma Św. teksty euchologiczne, jak zaznaczyliśmy wyżej, są zakotwiczone w doświadczeniu przestrzennie czasowym i kulturowym wiernych, dla których powstały.

W celebrowanej Liturgii Kościoła zauważamy przedziwny zbawczy dialog, dokonujący się między Bogiem a człowiekiem. W nim doceniamy pośrednictwo Jezusa Chrystusa i twórczą moc Ducha Świętego. Teksty euchologiczne są odzwierciedleniem nie tylko tego dialogu Boga z człowiekiem lecz także bardzo interesującego dialogu człowieka w świecie i ze światem, w którym człowiek poprzez uczestnictwo w liturgii odkrywa Boga, który go zbawia. Dlatego możemy powiedzieć, że teksty euchologiczne wielokrotnie ukazują nam także sytuację człowieka żyjącego w świecie, jego różne cierpienia i radości, a przede wszystkim jego nadzieje jako człowieka wierzącego¹².

Teksty euchologiczne, zgromadzone są zazwyczaj w księgach liturgicznych Kościoła. Nazywa się je często „depozytem euchologicznym”. Rzadziej, są to pojedyncze formularze, przygotowane np. z racji beatyfikacji czy innych uroczystości. Teksty te są żywym świadectwem naszej wiary i tego co Kościół celebruje i rozważa. Nie chodzi tu o ujęcie systematyczne i całościowe, ale o konkretny aspekt celebrowanej tajemnicy, zawarty w euchologii mniejszej lub większej formularza liturgicznego. Zaznaczmy, że podczas roku liturgicznego, kiedy Kościół celebruje Misterium Chrystusa w całości, przeżywając wszystkie momenty liturgii według następujących po sobie okresów liturgicznych, począwszy od Adwentu, a kończąc na okresie „per annum”, teksty euchologiczne podkreślają tonację każdego przeżywanego okresu liturgicznego.

b. Teksty euchologiczne jako źródło teologiczne

Nie wchodząc w temat: interpretacji tekstów euchologicznych zauważamy, że treści tekstów euchologicznych, zawarte w formułach modlitwy liturgicznej, najogólniej mówiąc, prezentują tematykę „mysterium salutis”. Można powiedzieć, że w pewnym sensie teksty euchologiczne są pewnego rodzaju „strażnikami depozytu wiary”¹³.

Teksty euchologiczne powinny być zredagowane poprawnie, według myśli Kościoła, np. wskazań Vat. II. Wtedy rzeczywiście są one autentycznym wyrazem liturgicznego życia Kościoła. Są w dosłownym sensie „lex orandi” i „lex credendi” Kościoła, a tym samym praw-

¹² Por. M. Augé, w: NDL, s. 512.

¹³ Por. C. Maggioni, *Annunciazione...*, dz. cyt., s. 78.

dziwym źródłem teologicznym. Tym bardziej, że — jak mówi ks. prof. B. Nadolski w swoim dziele *Liturgika fundamentalna* — „przyjęło się określać liturgię jako „lex orandi” = norma modlenia się..., a depozyt wiary jako „lex credendi” = norma wiary. Relacja zaś między jednym a drugim streszcza się w słowach: „legem credendi statuat lex supplicandi” — normę wiary stanowi norma modlitwy. Kończone jest tu interesujące nas dopowiedzenie ks. prof. Nadolskiego: „stwierdzenie, że liturgia stanowi normę wiary, musi być uzupełnione odwrotnością: norma wiary (lex credendi), stanowi prawo, normę życia modlitwy”¹⁴. To pozwala nam stwierdzić, że chrześcijanin w modlitwie eucharystycznej, uświadamia sobie swoje życie teologiczne. A idąc za Chrystusem, poznaje coraz lepiej pełny wymiar paschalnego misterium, urzeczywistniającego się w liturgii Kościoła. Dzięki tekstom eucharystycznym zauważa on, jak z woli Boga, został włączony w mądrościowy plan zbawienia, realizowany przez Chrystusa, z Nim i w Nim, na chwałę Ojca, w Duchu Świętym. Chodzi tu o jedno wielkie dzieło uświęcenia, które Bóg dokonuje w nas poprzez liturgię Kościoła, a przede wszystkim poprzez sakramenty święte. Wraz ze świętymi rytami, liturgicznymi znakami i gestami, teksty eucharystyczne ukazują nam także, w jaki sposób dokonuje się to wielkie przekazanie świętości Kościołowi, a poprzez Kościół wszystkim ludziom. Potwierdzają one jednocześnie dynamiczność Kościoła i jego otwarcie się na działanie Ducha Świętego, w konkretnej rzeczywistości i w konkretnym czasie¹⁵.

* * *

W „depozycie eucharystycznym” Kościoła, znajdujemy wielkie bogactwo treści teologicznych. Ogromna ich różnorodność wykazuje, że w kilku wybranych tematach eucharystycznych, nie da się streścić całej rzeczywistości zbawczego wydarzenia i wynikających z tego skutków. Da się jednak stwierdzić, że teksty eucharystyczne są bez wątpienia ogromnie bogatym źródłem teologicznym, a studium eucharystycznych elementów celebracji liturgicznych, prowadzi nas do konstytutywnych elementów każdej celebracji, a więc w samo życie Kościoła¹⁶. Aby

¹⁴ Por. B. Nadolski, *Liturgika. Liturgika fundamentalna*, Poznań 1989, t. I, ss. 88—89.

¹⁵ Tę dynamiczność Kościoła, wynikającą z tekstów liturgicznych, ukazał prof. T. Federici, w swojej książce: *La liturgia dono divino della libertà*, Palermo 1979. Trzeba zaznaczyć duży wkład prof. Federiciego, jako promotora prac, w Papieskim Instytucie Liturgicznym w Rzymie, odnośnie do spopularyzowania studium tekstów eucharystycznych.

¹⁶ Por. A. M. Triacca, „Liturgia” „Locus theologicus” o „Theologia” „Locus liturgicus”? *Da un dilemma verso una sintesi*, w: *Paschale Misterium*. Studi in memoria dell'Abate prof. Salvatore Marsili (1910—1983), (a cura di) G. Farnedi, Roma 1986, ss. 193—233, spec. od s. 212.

jednak wydobyć treści teologiczne z tekstów eucharystycznych, trzeba znać zasady interpretacji tekstów liturgicznych, o czym będzie mowa w drugiej części, ogólnego tematu: „Euchologia liturgiczna”.

Warszawa—Łomianki

KS. ADAM DURAK SDB

KOMENTARZE – REFLEKSJE – MATERIAŁY DUSZPASTERSKIE

Ks. Jerzy Chmiel

BIBLIA W RODZINIE

I. ROK RODZINY W KOŚCIELE

Rok 1994 został ogłoszony Międzynarodowym Rokiem Rodziny. Inicjatywa wyszła od Organizacji Narodów Zjednoczonych, a Kościół katolicki z radością powitał tę inicjatywę przyłączając się do niej i rozpoczynając w uroczystość Świętej Rodziny 1993 roku w całej społeczności kościelnej Rok Rodziny. Papież Jan Paweł II w dniu 2. lutego 1994 r. ogłosił List do Rodzin, skierowany „nie do rodziny 'in abstracto', ale do konkretnych rodzin na całym globie, żyjących pod każdą długością i szerokością geograficzną, pośród całej wielości kultur oraz ich dziedzictwa historycznego” (tamże, 4). W liście tym Papież postuluje, „ażeby modlitwa stała się dominantą Roku Rodziny w Kościele: modlitwa rodziny, modlitwa za rodziny, modlitwa z rodzinami” (tamże).

Zwraca Jan Paweł II uwagę na to, że Pismo święte winno być podstawą takiej modlitwy. „Trzeba, aby do słów Pisma dołączyła się w każdym przypadku osobista pamięć małżonków-rodziców, a z drugiej strony także ich dzieci oraz dzieci tych dzieci” (tamże, 10).

II. PROPOZYCJE DUSZPASTERSTWA BIBLIJNEGO

Jak wykorzystać Pismo święte w tym Roku Rodziny? Spróbujmy podać pewne sugestie, nie przesądzając, że w poszczególnych rodzinach pojawią się nowe, oryginalne, dostosowane do konkretnych warunków propozycje.